

STANJE PORICANJA

SRBIJA 2023
ČASOVI PATRIOTIZMA RATNIH ZLOČINACA

Autori

Branimir Đurović, Marko Milosavljević

Naslov

Stanje poricanja – Srbija 2023: Časovi patriotizma ratnih zločinaca

Za izdavača

Inicijativa mladih za ljudska prava (YIHR Srbija)

Dobračina 4, Beograd

Štampa

Draslar List, Beograd

Tiraž

100

Urednica

Sofija Todorović

Dizajn

Boris Firicki

Beograd, 2024. godine

This publication was produced as part of the project 'The Future is Ours: Enhancing Peace Culture by Combating Hatred and Promoting Prevention Practices,' funded by the German Federal Agency for Foreign Affairs. The views expressed in this report do not necessarily reflect the positions of the donor.

Sadržaj

Spisak skraćenica	4
Uvod	5
Metodološki okvir	6
Postupanje pravosudnih institucija: u službi nekažnjivosti i poricanja	7
Postupci i izjave izvršne vlasti: Stanje poricanja tokom 2023. godine	9
Nosioi narativa poricanja prema ratnim zločinima	12
Medijska zloupotreba počinitelja	13
Estetika poricanja	14
Prakse poricanja pojedinih ratnih zločina	15
Račak i drugi ratni zločini na Kosovu	15
Genocid u Srebrenici	16
Veličanje osuđenih ratnih zločinaca	19
Vladimir Lazarević	19
Vojislav Šešelj	20
Veselin Šljivančanin	21
Nikola Šainović	21
Nebojša Pavković	22
Dragan Vasiljković	22
Pero Petrašević	23
Učešće ratnih zločinaca tokom izborne kampanje 2023. godine	23
Tabele sa primerima institucionalnog poricanja	25
Tabela sa primerima vaninstitucionalnog poricanja	27

Spisak skraćenica

BIA – Bezbednosno informativna agencija Republike Srbije

BiH – Bosna i Hercegovina

DSS – Demokratska stranka Srbije

EU – Evropska unija

FHP – Fond za humanitarno pravo

MKSJ – Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju

MRMKS – Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove

MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije

NATO – Severnoatlantski pakt

OSA -Omladinsko studentska akcija

OVK – Oslobodilačka vojska Kosova

REM – Regulatorno telo za elektronske medije

RSE – Radio Slobodna Evropa

RTS – Radio televizija Srbije

SAJ – Specijalna antiteroristička jedinica MUP-a Srbije

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SNS – Srpska napredna stranka

SPS – Socijalistička partija Srbije

SRJ – Savezna Republika Jugoslavija

SRS – Srpska radikalna stranka

TRZ – Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije

UN – Ujedinjene nacije

VJ – Vojska Jugoslavije

YIHR – Inicijativa mladih za ljudska prava

Uvod

Od nastanka 2003. godine, Inicijativa mladih za ljudska prava se zalaže za društvo bazirano na istini, pravdi, odgovornosti, slobodi, demokratiji i miru. Kao preduslove za stvaranje takvog društva, aktivisti i aktivistkinje Inicijative mladih za ljudska prava vide proces suočavanja s prošlošću, uvažavanje i priznanje činjenica o zločinima počinjenim tokom oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji i prihvatanje odgovornosti za njih.

Inicijativa mladih za ljudska prava kontinuirano prati i izveštava o institucionalnom i vaninstitucionalnom poricanju i relativizaciji ratnih zločina i drugih kršenja ljudskih prava u vezi sa oružanim sukobima na prostoru bivše Jugoslavije, kao i o glorifikaciji lica osuđenih za ratne zločine i njihovoj političkoj upotrebi u javnom diskursu Srbije. U decembru 2023. godine, Inicijativa je objavila izveštaj Stanje poricanja: Srbija 2022 – Vreme tihog ponosa, u kojem je analizirala kulturu poricanja koja se počela negovati u Srbiji povratkom/dolaskom na vlast stranaka okupljenih oko Srpske napredne stranke i Socijalističke partije Srbije 2012. godine. Restauracija ovih narativa baziranih na otvorenim lažima o zločinima iz devedesetih, korišćenjem eufemizama i poluistina u interpretaciji, relativizaciji odgovornosti za njih, rezultat je stvaranja novog/starog odnosa prema prošlosti definisanog u izjavi tadašnjeg ministra odbrane Aleksandra Vulina o završetku “vremena stida” i započinjanju vremena “tihog ponosa”.¹

Komesarka za ljudska prava Saveta Evrope Dunja Mijatović je u pismu predsednici Vlade Srbije Ani Brnabić od 15. januara 2024. godine predstavila osnovne nalaze iz izveštaja Saveta Evrope pod nazivom “Suočavanje s prošlošću za bolju budućnost: Put do pravde, mira i društvene kohezije u regiji bivše Jugoslavije” koji je javno objavljen u novembru 2023. godine. U pismu predsednici Vlade Srbije se, pored ostalog, osuđuje praksa poricanja ratnih zločina i slavljenja ratnih zločinaca i pozivaju se vlasti Srbije da uklone murale i grafite kojima se slave ratni zločinci. Od Vlade Srbije je zahtevano da usvoji jasne procedure za proces rehabilitacije osuđenih ratnih zločinaca ali i da im se zabrani mogućnost da se kandiduju za javne funkcije, kao što je to bio slučaj sa Vojislavom Šešeljem kao narodnim poslanikom od 2016. do 2020. godine.²

Izveštaj Stanje poricanja: Srbija 2023 prati nit institucionalnog negiranja ratnih zločina iz devedesetih godina kroz nekoliko segmenata. U izveštaju se analiziraju određeni postupci pravosudnih ustanova koje utemeljuju princip poricanja i nekažnjivosti. Pored toga, izveštaj sadrži pregled izjava i postupaka izvršne vlasti koji se odnose na komemorativne aktivnosti, medijske i političke zloupotrebe počinilaca ratnih zločina, aktivnosti određenih ministarstava, učešće osoba pravosnažno osuđenih za ratne zločine na izborima tokom 2023. godine, kao i njihova zastupljenost u javnom prostoru kroz murale i grafite.

Imajući u vidu porast praksi negiranja, ali i slučajeve kojima se slavljenje ratnih zločinaca nagrađivalo ili tolerisalo, mehanizam poricanja koji proizvode državne insitucije Srbije dobijaju obrise trijumfalizma nad zločinom.³ Najčešća tema relativizacije i poricanja od

1 Stanje poricanja: Srbija 2022 – Vreme tihog ponosa, YIHR, decembar 2023. godine, dostupno na: [Stanje-poricanja-SRB.pdf](#).

2 YIHR, Komesarka Saveta Evrope za ljudska prava poziva vlasti u Srbiji da uklone murale ratnih zločinaca, 23.02. 2024: <https://yihr.rs/bhs/komesarka-saveta-evrope-za-ljudska-prava-poziva-vlasti-u-srbiji-da-uklone-murale-ratnih-zlocinaca/>.

3 Hariz Halilovich, “25 Years After Srebrenica “Local” Genocide in a Global Context” in: Bosnian Genocide Denial and Triumphalism: Origins, Impact and Prevention, ed. S. Turcalo and H. Karcic, (Sarajevo: Faculty of political science, 2021), 115-125.

pojedinačnih zločina ostaju zločin u Račku i genocid u Srebrenici. U oba slučaja, broj i status žrtava⁴ se smanjuje, one se dehumanizuju a njihova patnja poriče, dok se osumnjičeni, optuženi i osuđeni za ova teška kršenja ljudskih prava nalaze često u javnom prostoru kako bi analizirali društvena i politička dešavanja. Posebnu zabrinutost izaziva učestalost prisustva ratnih zločinaca u obrazovnim i drugim javnim ustanovama tokom 2023. godine koji su deci i mladim ljudima “držali lekcije o patriotizmu”⁵. Zato se ovogodišnje izdanje izveštaja o Stanju poricanja Srbija 2023. godine zove – Časovi patriotizma ratnih zločinaca.

Metodološki okvir

Drugi godišnji izveštaj Inicijative mladih za ljudska prava o poricanju ratnih zločina i drugih kršenja ljudskih prava u vezi sa oružanim sukobima na prostoru bivše Jugoslavije, metodološki se zasniva na analizi sadržaja izjava političkih zvaničnika i drugih pojedinaca, potom službenih saopštenja institucija i medijskih tekstova.

U odnosu na izvor poricanja i u odnosu na to ko je nosilac poricanja, razlikujemo institucionalno i vaninstitucionalno poricanje. Institucionalno poricanje u Srbiji je utemeljeno u državnoj politici sećanja koju odlikuje istorijski revizionizam, relativizacija počinjenih zločina i poricanje odgovornosti za njih.

Vaninstitucionalno poricanje je prisutno pre svega u medijima, a njegovi nosioci su, kako sami mediji, često ugledni članovi društva, poput profesora univerziteta i penzionisanih vojnih lica, ali i kvazinaučnici i kvaziekspteri, kao i različite desničarske i/ili ekstremističke grupe.

Nosioci vaninstitucionalnog poricanja su i lica osuđena za ratne zločine, kao i osumnjičeni za ratne zločine. Međutim, vaninstitucionalno poricanje se ne dešava u društvenom vakuumu. Njega podržavaju institucije Republike Srbije, pre svega kroz političko konstruisanje stvarnosti u kojoj su relativizacija i negiranje činjenica i događaja iz prošlosti deo državnog narativa o zločinima iz oružanih sukoba devedesetih. Poricanje se toleriše i odobrava, a neretko i finansijski podržava.

Ovaj izveštaj prepoznaje tri strategije poricanja, kojima se pribegava u javnom diskursu –bukvalno poricanje, poricanje tumačenja i poricanje implikacija.

- Bukvalno poricanje je tvrdnja da se nešto nije desilo ili da nešto nije istinito. Ova vrsta poricanja se u Srbiji najređe koristi, budući da postoji ogroman broj sudski utvrđenih činjenica kako pred MKSJ, tako i pred nacionalnim sudovima.
- Strategija poricanja tumačenja podrazumeva priznanje da se nešto dogodilo, ali ne u punoj meri – pre svega se poriče pravna kvalifikacija određenog događaja smatrajući je pogrešnom, preoštrm i prejakom. Ovom se strategijom

⁴ Broj i status koji se često umanjuje odnosi se na vojni odnosno civilni identitet žrtava pa se u oba slučaja (Račak i Srebrenica) negiraju civilne žrtve dok se one istovremeno delom ili u celosti predstavljaju kao pripadnici oružanih formacija.

⁵ Belle Amie TV, General Lazarević održao čas patriotizma “Da se ne zaboravi”, 24.11.2023: <https://www.youtube.com/watch?v=WUX20-EA4z4>.

najčešće koriste predstavnici vlasti u Srbiji, posebno u slučaju zločina za koje postoje pravosnažne presude pred MKSJ i po pravilu se upotrebljava u slučaju negiranja genocida u Srebrenici. Njome se negira pravna interpretacija činjenica o zločinima, osporava se kredibilitet onih koji su je uspostavili a njen se značaj i sopstvena odgovornost za zločine minimalizuje, iako polazi od navodnog priznanja nanošenja štete.

- Poricanje implikacija se koristi kako bi se izbegli određeni moralni ili psihološki zahtevi – priznaje se da je izvršen zločin, ali se od njega ograđuje jer su ga počinili oni koji nemaju veze sa stranom koja je koristi. U ovoj strategiji poricanja odgovornost za zločin se vrlo često prebacuje na žrtvu i izvodi kontekstualizacija često pozivanjem na istoriju koja se koristi kao opravdanje događaja.⁶

Ove strategije se najčešće prepliću i koriste istovremeno. Kada se bukvalno poricanje suoči sa nepobitnim dokazima, ono ne nestaje nego se prevodi u legalističku reinterpetaciju ili političko opravdanje. Na kraju teksta izveštaja navedeni su neki najistaknutiji primeri institucionalnog i vaninsitucioanlnog poricanja ratnih zločina.

Postupanje pravosudnih institucija: u službi nekažnjivosti i poricanja

Tužilaštvo za ratne zločine i odeljenje Višeg suda u Beogradu za ratne zločine (TRZ) su u nekoliko slučajeva tokom 2023. godine nastavili praksu poricanja ratnih zločina neadekvatnim procesuiranjem zločina koji su počinjeni tokom oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini. To se pre svega odnosi na izbegavanje regionalne saradnje, neobrazlaganje presuda, minimalno odmeravanje kazni i odugovlačenje postupka u predmetima protiv Miomira Jasikovca ("Srebrenica III") i Novaka Đukića ("Tuzlanska kapija").⁷

Tužilaštvo Bosne i Hercegovine je 23. novembra 2022. godine podiglo, a Sud Bosne i Hercegovine je 20. decembra 2022. godine potvrdio optužnicu protiv Miomira Jasikovca, nekadašnjeg komandira čete Vojne policije Zvorničke brigade Vojske Republike Srpske. Prema optužnici Jasikovac je optužen za genocid počinjen u Srebrenici u julu 1995. godine. Međutim, prilikom podizanja optužnice Jasikovac nije bio dostupan pravosudnim organima Bosne i Hercegovine s obzirom da je nastanjen u Novom Sadu i da je državljanin Republike Srbije.⁸ Jasikovac je optužen da je, u periodu od 13. do 15. jula 1995. godine, sa njemu podređenim pripadnicima čete vojne policije, učestvovao u zatvaranju, transportu, kao i streljanju zarobljenika u blizini škole u Orahovcu, kod brane u Petkovcima, kao i na lokaciji šljunkare u Kozluku. Prema optužnici na ovim lokacijama ubijeno je više od 2.300 ljudi.⁹

6 Stanje poricanja: Srbija 2022 – Vreme tihog ponosa, YIHR, decembar 2023. godine, dostupno na: [Stanje-poricanja-SRB.pdf](#).

7 Fond za humanitarno pravo, Izveštaj o suđenjima za ratne zločine tokom 2023. godine, Beograd, maj 2024. godine, str. 221, dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2023.pdf.

8 Memorijalni centar Srebrenica – Potočari, Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2023, str. 30-31, dostupno na: https://srebrenicamemorial.org/assets/photos/editor/MCS_izvestaj_2023_BOS.pdf.

9 Jovana Kolarić, Genocid pod pseudonimom, Peščanik, 28.04.2023, dostupno na: <https://pescanik.net/genocid-pod-pseudonimom/>.

Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije je 5. decembra 2022. godine podiglo optužnicu protiv AA, komandira čete vojne policije Zvorničke brigade VRS, za krivično djelo ratnog zločina. AA je optužen da je u „periodu od 13. do 15. jula 1995. godine, s njemu podređenim pripadnicima čete vojne policije, učestvovao u zatvaranju pripadnika Armije Bosne i Hercegovine i civila muškog pola, koje su sproveli do lokacija znajući da će potom biti ubijeni. Zarobljenici su ubijani u Orahovcu, potom u Ročeviću, kao i na brani u Petkovcima. Prema optužnici na ovim lokacijama je ukupno ubijeno više od 300 ljudi.¹⁰

Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije je 13. januara 2023. godine s Jasikovcem, skrivenim iza pseudonima AA, sklopilo sporazum o priznanju krivice, po kojem je optuženi priznao krivicu i osuđen na minimalnu kaznu od pet godina zatvora. Sklapanjem sporazuma o krivici sa Miomirom Jasikovcem, Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije je sprečilo dalje postupanje po optužnici Tužilaštva Bosne i Hercegovine koja ga je teretila za genocid i ubistvo više od 2.300 osoba. Presudom Višeg suda u Beogradu od januara 2023. godine drastično je umanjen broj žrtava u odnosu na činjenice utvrđene presudama MKSJ i izmenjena pravna kvalifikacija krivičnog dela, te je za ratni zločin protiv civilnog stanovništva u saizvršilaštvu Jasikovac osuđen na kaznu zatvora od pet godina, što je minimalna propisana kazna.¹¹

Od osnivanja Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije podignuto je pet optužnica za zločine u Srebrenici počinjene u julu 1995. godine, ali u nijednoj ovi zločini nisu bili kvalifikovani kao genocid.¹² Sporazum o priznanju krivice Jasikovca ali i sporazum u slučaju Brane Gojkovića sa Tužilaštvom za ratne zločine (Jasikovac je optužen pred sudom BiH, dok je za Gojkovićem kao osumnjičenim za učešće u genocidu u Srebrenici raspisana poternica u svojstvu osumnjičenog¹³ dok su kasnije obojica osuđeni za drugačiju kvalifikaciju krivičnog dela), kao i sistematsko izbegavanje da se pred sudovima u Srbiji sudi za zločine protiv čovečnosti i genocid počinjenih u oružanim sukobima devedesetih, dovoljno ilustruje politiku nekažnjivosti i poricanja već utvrđenih činjenica pred međunarodnim sudovima.

U slučaju “Tuzlanska kapija”, ni tokom 2023. godine nije došlo do izvršenja presude Suda BiH iz 2014. godine kojom je Novak Đukić osuđen na 20 godina zatvora. Počevši od 2018. godine kada je veštačenjem utvrđeno da Đukić nije procesno sposoban, veštačenje se obavlja svakih 12 meseci i svaki put je nalaz veštaka isti.¹⁴ Odugovlačenje ovog postupka i propuštanje odluke Apelacionog suda u Beogradu, pred kojim se već osam godina vodi postupak za priznanje presude Suda BiH u slučaju Đukić, godinama je predmet kritike Evropske unije u izveštaju o napretku Srbije u evropskim integracijama.¹⁵

10 Memorijalni centar Srebrenica – Potočari, Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2023, str. 30-31: https://srebrenicamemorial.org/assets/photos/editor/_MCS_izvestaj_2023_BOS.pdf.

11 Fond za humanitarno pravo, Saopštenje: Srebrenica, 28 godina izbegavanja odgovornosti, 11.7.2023, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=38958>.

12 Isto.

13 Tužilaštvo za ratne zločine BiH, Tužilaštvo BiH nije zadovoljno sporazumnim priznanjem u predmetu protiv Brane Gojkovića koji je sklopilo Tužilaštvo u Beogradu, 5.2.2016: <https://www.tuzilastvobih.gov.ba/?id=3181&jezik=b>

14 Fond za humanitarno pravo, Izveštaj o suđenjima za ratne zločine tokom 2023. godine, Beograd, maj 2024. godine, str. 7, dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2023.pdf.

15 European Commission, Serbia 2023 Report, 08. November 2023, p. 29, dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_695_Serbia.pdf.

Postupci i izjave izvršne vlasti: Stanje poricanja tokom 2023. godine

Komemorativne prakse

Državne komemoracije često se koriste zarad kreiranja novog političkog odnosa prema ratnoj prošlosti i promociji nacionalističke politike, putem manipulacije brojem žrtava i istorijskim činjenicama. Komemoracija povodom NATO bombardovanja SR Jugoslavije 1999. godine, održane u martu 2023. jasno reflektuje odnos koji vlast ima prema žrtvama bombardovanja i rata generalno.

Državna komemoracija povodom početka NATO bombardovanja SR Jugoslavije održana je 24. marta 2023. godine u Somboru. U svom obraćanju, Predsednik Srbije Aleksandar Vučić poricao je zločine koje su srpske snage počinile nad kosovskim Albancima, pre svega one koji su počinjeni pre NATO intervencije, cinično govoreći o terminu „humanitarna katastrofa” kojom su međunarodne organizacije opisivale posledice postupanja srpskih snaga tokom 1998. godine.¹⁶ Od kako je 19. oktobra 2021. godine Skupština Srbije odbila¹⁷ predlog da se formira prethodno najavljena¹⁸ republička komisija sa zadatkom da napravi spisak žrtava bombardovanja, predsednik je prestao da pominje broj nastradalih.¹⁹ Ipak, drugi predstavnici vlasti su nastavili sa tom praksom. Ana Brnabić, predsednica Vlade Srbije takođe je preuveličavala broj žrtava NATO bombardovanja tako što je uz poruku da nikada neće zaboraviti žrtve, na društvenim mrežama podelila video u kome se navodi da je ukupan broj stradalih od strane NATO-a 4.000 žrtava.²⁰

Kao i prethodnih nekoliko godina, godišnjica operacije „Oluja” obeležena je zajedničkom centralnom komemoracijom državnih institucija Srbije i entiteta Republike Srpske u Prijedoru, u Bosni i Hercegovini. U ovom gradu su snage Republike Srpske tokom 1992. godine otvorile nekoliko logora za nesrpsko stanovništvo a u njemu je tokom rata ubijeno više od 3.000 Bošnjaka, Hrvata i drugih ne-Srba i sahranjeno u masovnim grobnicama. Odluka da se tamo održi centralna komemoracije za žrtve stradale u Oluji je izazvala oštre reakcije preživelih i aktivista za ljudska prava, koji su kritikovali to što se žrtvama iz druge države odaje pošta u gradu u kom se ignorišu nesrpske žrtve.

Program komemoracije je, kao i prethodnih godina, bio kombinacija govora visokih državnih i crkvenih zvaničnika i kulturno-umetničkog programa. Aleksandar Vučić je u svom obraćanju naglasio kontinuitet zločina nad Srbima u Hrvatskoj, povezujući zločine iz Drugog svetskog rata u ustaškom logoru „Jasenovac” i „Oluju”, odnosno genocidnu politiku NDH sa zločinima počinjenim tokom sukoba devedesetih.

16 Fond za humanitarno pravo, Izveštaj o suđenjima za ratne zločine tokom 2023. godine, Beograd, maj 2024. godine, str. 20: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2023.pdf.

17 Otvoreni parlament, Transkript Treće sednice Drugog redovnog zasjedanja Narodne skupštine Republike Srbije, 1. dan rada, 19.10.2021: https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/popisuju-se-zrtve-nato-bombardovanja_1092923.html.

18 RTV, Popisuju se žrtve NATO bombardovanja, 12.2.2020: https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/popisuju-se-zrtve-nato-bombardovanja_1092923.html

19 Saopštenje FHP, Povodom državnog obeležavanja godišnjice NATO bombardovanja, 25.03.2023. godine, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=38701>

20 RTS, Sećanje na NATO bombardovanje – 78 dana užasa, državna ceremonija u Somboru, 24.03.2023, dostupno na: <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/5158035/secanje-na-nato-bombardovanje-78-dana-uzasa-drzavna-ceremonija-u-somboru.html>.

Tokom obraćanja Vučića i Milorada Dodika, predsednika BiH entiteta Republika Srpska, u pozadini je umesto fotografije izbeglih Srba prikazana fotografija bošnjačkih izbeglica iz Žepe koje su pobile 1995. godine pred napadima vojske Republike Srpske, što je izazvalo snažne negativne reakcije i žrtava i javnosti u Bosni i Hercegovini. Iako je agencija Pozitiv, angažovana na izradi multimedijalnih sadržaja za potrebe obeležavanja godišnjice „Oluje“, preuzela odgovornost i izvinila se, ovim je još jednom potvrđeno da je zvanična politika sećanja u Srbiji usmerena ka revizionizmu i manipulativnim praksama prema žrtvama ratnih zločina.²¹

Krajem februara 2023. godine, povodom obeležavanja 30 godina od otmice i zločina u Štrpcima, predstavnici Inicijativa mladih za ljudska prava u Srbiji, Crnoj Gori i BiH predali su paket odgovornosti predsednicima Vlada Srbije, Crne Gore i entiteta Republika Srpska u BiH. Paket odgovornosti se sastojao od pisama predsednicima Vlada sa pet zahteva kao i niza dokumenata, poznatih sa suđenja Nebojši Ranisavljeviću, koja ukazuju na to da je državni vrh SRJ imao saznanja o planiranju otmice mesec dana ranije pre nego što je zločin počinjen, ali nije učinio ništa da je spreči. Shodno tome, predstavnici tri kancelarije YIHR su u pismima premijerki Brnabić, predsednicima Vlade Abazoviću i Viškoviću pozvali na hitno formiranje zajedničke komisije koja bi utvrdila istinu o odgovornosti državnih organa Republike Srbije, Republike Crne Gore, institucija Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske za ratni zločin u Štrpcima, a koja bi u roku od dve godine sastavila i objavila izveštaj o odgovornosti navedenih institucija.²² Nijedna od tri vlade kojima su upućena pisma nije odgovorila na zahteve Inicijativa mladih za ljudska prava, nastavljajući time kontinuiranu državnu tišinu o jednom od najvećih zločina počinjenim nad građanima Srbije i Crne Gore u toku oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini.

Legalizacija novog pristupa - politička upotreba počinilaca

Osim centralne komemoracije povodom NATO bombardovanja, organizovano je i nekoliko manjih događaja, uz prisustvo nekadašnjih vojnih i političkih zvaničnika koji su osuđeni ili osumnjičeni za ratne zločine. Veselin Šljivančanin, nekadašnji major JNA koga je MKSJ osudio zbog kršenja zakona ili običaja ratovanja, bio je deo državne delegacije koja je položila cveće na spomenik Milici Rakić, devojčici poginuloj tokom NATO bombardovanja. Nikola Šainović učestvovao je na komemoraciji koju je organizovala opštinska organizacija SPS Vračar, dok je ministar odbrane Miloš Vučević položio venac na spomen-obeležje pripadnicima 37. motorizovane brigade Vojske Jugoslavije, uz prisustvo nekadašnjeg komandanta te jedinice Ljubiše Dikovića, u čijoj je zoni odgovornosti ubijeno oko 1.400 albanskih civila, a više hiljada njih proterano.²³ Protiv Ljubiše Dikovića je vođen predistražni postupak na osnovu krivične prijave koju je podneo FHP, ali optužnica nikada nije podignuta, dok su predstavnici države aktivno nastavili da štite Dikovića.

Toplički okrug Republike Srbije dodelio je u junu vidovdansku povelju „Car Lazar“ generalu u penziji Vladimiru Lazareviću predstavljajući ga kao „primer mladim generacijama kako se bori i brani svoja zemlja“.²⁴ Inicijativa mladih za ljudska prava u Srbiji osudila je ovakav

21 Beogradski centar za ljudska prava, Izveštaj: Ljudska prava u Srbiji 2023, str. 332-333: <https://www.bgcentar.org.rs/wp-content/uploads/2024/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2023-Tabak-odobrenje-za-stampu-v2.pdf>.

22 Saopštenje, Inicijativa predala paket odgovornosti predsednicima tri vlade za zločin u Štrpcima, 27.2.2023, dostupno na: <https://yihr.rs/bhs/inicijativa-predala-paket-odgovornosti-predsednicima-tri-vlade-za-zlocin-u-strpcima/>.

23 Fond za humanitarno pravo, Izveštaj o suđenjima za ratne zločine tokom 2023. godine, Beograd, maj 2024. godine, str. 20, dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2023.pdf.

24 Beogradski centar za ljudska prava, Izveštaj: Ljudska prava u Srbiji 2023, str. 333: <https://www.bgcentar.org.rs/wp-content/uploads/2024/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2023-Tabak-odobrenje-za-stampu-v2.pdf>.

postupak Topličkog upravnog okruga, a nagradu Lazareviću okarakterisala je kao podršku nasilju i politici zločina.²⁵ Mesec dana pre vesti o dodeli nagrade, Lazarević je bio prisutan na skupu Srpske napredne stranke 26. maja 2023. godine u Beogradu, koji je organizovan kao reakcija na masovne proteste građana pod nazivom “Srbija protiv nasilja” na kojima se zahtevala odgovornost za porast nasilja u društvu, nakon dva masovna ubistva početkom maja iste godine koja su počinjena u Beogradu i selima u okolini Mladenovca i Smedereva.²⁶

U prethodnom izveštaju za 2022. godinu jasno je prikazano da politika poricanja i relativizacije ratnih zločina iz devedesetih godina predstavlja jedan od temelja politike režima Aleksandra Vučića. Izmenama Krivičnog zakonika iz 2016. godine i neprimenjivanjem Zakona o zabrani neonacističkih manifestacija, negiranje ratnih zločina ne samo da je ostalo nekažnjivo već je omogućilo institucionalno izvršenje. Zakon o ratnim memorijalima, na snazi od 2018. godine kojim se omogućava organizovani zaborav na žrtve nesrpske nacionalnosti i nova Uredba o boračkoj spomenici iz 2023. godine pokazuju insitucionanalno negiranje zločina i slavljenje ratnih zločinaca.²⁷ Tako je Vladimir Lazarević u prisustvu Nikole Selakovića, ministra za rad, socijalna i boračka pitanja, učestvovao na dodelama boračkih spomenica koje je pomenuto ministarstvo od marta 2023. godine odlučilo da dodeli ratnim veteranima, vojnim invalidima rata i porodicama poginulih pripadnika vojske i policije tokom ratova devedesetih. Lazarević je tokom septembra i oktobra 2023. godine učestvovao pri dodeli boračkih spomenica u tri mesta zajedno sa ministrom Selakovićem što predstavlja slavljenje ratnih zločinaca kao uzornih građana: u Medvedi 6. oktobra, u Merošini 12. oktobra i u manastiru Sveti Prohor Pčinjski 22. oktobra.²⁸

Na ceremoniji dodele boračkih spomenica u Kuršumliji, Lazarević se obratio prisutnima rečima da „gledamo novo lice Srbije – Srbije koja se više ne stidi svojih boraca“. Takođe, sredinom novembra Vladimir Lazarević, nekadašnji istražni sudija na Kosovu Danica Marinković, komandant Posebnih jedinica policije Goran Radosavljević-Guri i državni sekretar u Ministarstvu za rad, socijalna i boračka pitanja, Dejan Antić održali su tribinu u sali Univerziteta u Nišu u kojoj su negirali zločin nad kosovskim Albancima počinjen u selu Račak 1999. godine.²⁹

Krajem maja, Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove (MRMKS) doneo je poslednju presudu u predmetima ratnih zločina tokom oružanih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije. Bivši čelnici Službe državne bezbednosti MUP-a Srbije Jovica Stanišić i Franko Simatović pravnosnažno su osuđeni da su kao pripadnici udruženog zločinačkog poduhvata odgovorni za ratne zločine u više opština Bosne i Hercegovine, kao i za ubistvo Marije Senaši u Dalj Planini u Hrvatskoj, a presudom je takođe utvrđeno učešće Srbije u oružanim sukobima u BiH i Hrvatskoj. Među državnim zvaničnicima nije bilo reakcije na presudu niti na sudske činjenice koje su njome utvrđene, dok je u medije kao tumač i analitičar presude često pozivan Tomislav Kovač, nekadašnji ministar unutrašnjih poslova Republike Srpske,

25 Insajder, Inicijativa mladih: Povelja Lazareviću je podrška nasilju i politici zločina, 26.06.2023: <https://insajder.net/prenosimo/inicijativa-mladih-povelja-lazarevicu-je-podrska-nasilju-i-politici-zlocina>.

26 Večernje Novosti, Heroj na skupu Srbija nade: General Lazarević u prvim redovima, 26.05.2023: <https://www.novosti.rs/c/vesti/politika/1242544/heroj-skupu-srbija-nade-general-vladimir-lazarevic-prvim-redovima-video>.

27 Uredba o boračkoj spomenici, Ministarstvo za rad, socijalna i boračka pitanja, mart 2023, dostupno na: https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2023-04/Uredba%20o%20boračkoj%20spomenici_removed.pdf.

28 Ministarstvo za rad, socijalna i boračka pitanja, Saopštenje: Ministar Selaković uručuje boračke spomenice u manastiru Sveti Prohor Pčinjski, 20.10.2023, dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/srb-lat/aktuelnosti/vesti/ministar-selakovic-urucu-je-boracke-spomenice-u-manastiru-sveti-prohor-pcinjski>.

29 Beogradski centar za ljudska prava, Izveštaj: Ljudska prava u Srbiji 2023, str. 332-333, dostupno na: <https://www.bgcentar.org.rs/wp-content/uploads/2024/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2023-Tabak-odobrenje-za-stampu-v2.pdf>.

protiv koga je Tužilaštvo BiH podiglo optužnicu koja ga tereti za genocid u Srebrenici.³⁰

Prisustvo ratnih zločinaca u obrazovnim institucijama tokom 2023. godine

Krajem aprila 2023. godine, Nebojša Pavković, nekadašnji komandant Treće armije Vojske Jugoslavije osuđen za zločine protiv čovečnosti na Kosovu, obratio se putem video-linka iz zatvora u Finskoj đacima osnovne škole “Đura Jakšić” u Kaću, kako bi im, u prisustvu gradonačelnika Novog Sada, Milana Đurića, održao čas na temu „Košare – priče heroja”.³¹

Nakon pitanja narodnog poslanika Nebojše Novakovića iz Demokratske stranke, v.d ministra prosvete Đorđu Milićeviću, Ministarstvo prosvete je iniciralo inspekcijski nadzor osnovne škole zbog slavljenja ratnog zločinca. Međutim, nadzorom nisu utvrđene nepravilnosti u radu škole zbog javnog časa na kome je učestvovao osuđeni ratni zločinac, što se u izveštaju pravdalo temom bitke na Košarama.³² Na ovaj način stvoren je presedan da i drugi ratni zločinci gostuju na aktivnostima koje organizuju osnovne i srednje škole, iako je još od ranije poznat slučaj predavanja drugog ratnog zločinca, Vladimira Lazarević na Vojnoj akademiji u Beogradu 2017. godine.³³

U Savet Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu, u oktobru 2023. izabran je Dragoslav Bokan, osnivač i komandant paravojne jedinice „Beli orlovi”. Protiv imenovanja Bokana, studenti Filološkog fakulteta pokrenuli su peticiju u kojoj se navodi da je on osoba koja „godinama širi govor mržnje i promoviše netrpeljivost, netoleranciju i nasilje”.³⁴

Nosioci narativa poricanja prema ratnim zločinima

Kao i u prethodnim godinama, tokom 2023. godine različiti članovi Vlade, ministarstva i delovi izvršne i zakonodavne vlasti kreiraju narativ poricanja i slavljenja ratnih zločina iz ratova devedesetih. Iako je tokom 2023. godine bio na čelu Bezbednosno-informativne agencije (BIA), Aleksandar Vulin ostaje najistaknutiji predstavnik vlasti koji otvoreno slavi ratne zločince i često koristi govor mrženje kada govori o nacionalnim manjinama ili drugim nacijama iz regiona bivše Jugoslavije.

Pored njega, tu je i Ministarstvo odbrane koje je tokom 2023. godine predvodio Miloš Vučević, predsednik SNS-a.

Vučević je 28. januara 2023. godine otkrio spomen bistu potpukovniku Goranu Ostojiću stradalom načelniku štaba 63. padobranske brigade Vojske Jugoslavije. Tom prilikom ministar odbrane je izjavio da je Ostojić “poginuo je komandujući najboljima među najboljima,

30 Fond za humanitarno pravo, Izveštaj o suđenjima za ratne zločine tokom 2023. godine, Beograd, maj 2024. godine, str. 21, dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izveštaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2023.pdf.

31 Inicijativa mladih za ljudska prava, Saopštenje: Pozivamo da se utvrdi odgovornost direktorke škole u Kaću i gradonačelnika Novog Sada zbog slavljenja ratnog zločinca, 16.05.2023: <https://yih.rs/bhs/pozivamo-da-se-utvrdi-odgovornost-direktorke-skole-u-kacu-i-gradonacelnika-novog-sada-zbog-slavljenja-ratnog-zlocinca/>.

32 Kopija zapisnika o vanrednom inspekcijskom nadzoru gradske uprave Grada Novog Sada od 28.08.2023. nalazi se u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

33 N1, Lazarević počeo da predaje na Vojnoj akademiji, 26.10.2017: <https://n1info.rs/vesti/a337690-lazarevic-poceo-da-predaje-na-vojnoj-akademiji/>.

34 Danas, Studenti pokrenuli peticiju protiv imenovanja Dragoslava Bokana za člana Saveta Filološkog fakulteta, 18.10. 2023: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/studenti-pokrenuli-peticiju-protiv-imenovanja-dragoslava-bokana-za-clana-saveta-filoloskog-fakulteta/>.

svojim vojnicima čuvene i slavom ovenčane 63. padobranske brigade”.³⁵ Tom prilikom Vučević nije pomenuo operacije u kojima su pripadnici ove jedinice učestvovali u ratnim zločinima nad kosovskim Albancima.³⁶

U martu 2023. godine, ministar odbrane Miloš Vučević položio je venac na spomen-obeležje pripadnicima 37. motorizovane brigade Vojske Jugoslavije, uz prisustvo nekadašnjeg komandanta te jedinice, Ljubiše Dikovića u čijoj zoni odgovornosti je ubijeno oko 1.400 albanskih civila, a više hiljada je proterano.³⁷

Ministarstvo odbrane je i na 66. Beogradskom sajmu knjiga u oktobru nastavilo da promoviše svoja izdanja iz edicija „Ratnik” i „Svedok”, kao i dokumentarne filmove „Zastava filma” u kojima se relativizuje uloga generala i jedinica JNA i Vojske Jugoslavije u ratovima u bivšoj SFRJ. Prikazani su filmovi o 125. motorizovanoj brigadi VJ, 37. motorizovanoj brigadi VJ i 243. motorizovanoj brigadi VJ čiji su pripadnici učestvovali u masovnim ubistvima civila na Kosovu.³⁸ U okviru Beogradskog sajma prvi put je predstavljena i knjiga „Pad zapadnokrajiških opština i stradanje srpskog naroda Krajine” u izdanju Organizacije starešina Vojske Republike Srpske čiji je predsednik Slobodan Župljanin optužen za ratne zločine počinjene na području Kotor-Varoši u BiH.³⁹

Pored Ministarstva odbrane, istaknutu ulogu u poricanju ratnih zločina imalo je i Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije kroz komemorativne događaje ali i kroz prikazivanje filmova koji su prethodnih godina nastali u produkciji ovog ministarstva, a i tokom 2023. godine se prikazuju na javnom servisu (RTS) kao što je dokumentarni film o ratnom zločinu u Račku. Ministar unutrašnjih poslova Bratislav Gašić je 2. februara posetio štab i strelšte SAJ-a u Batajnici i izjavio da su pripadnici ove jedinice „stub bezbednosti Srbije”. Gašić ovom prilikom nije spomenuo stradanje 744 albanskih civila sa Kosova čija su tela bila sahranjena u masovnim grobnicama otkrivenim 2001. godine na strelštu jedinice MUP-a Srbije koju je posetio.⁴⁰

Medijska zloupotreba počinilaca

List „Politika” je u januaru ustupio prostor nekadašnjem generalu Vojske Jugoslavije, Vladimiru Lazareviću, koji je pred MKSJ-om osuđen za pomaganje i podržavanje zločina protiv čovečnosti počinjenih na Kosovu, da otvoreno negira upravo zločine na Kosovu, kao i zločin na pijaci Markale u Sarajevu 1994. godine. Lazarević je u intervjuu poricao zločin počinjen u Račku i manipulisaio razlozima zbog kojih je sudsko veće MKSJ-a odustalo od izvođenja dokaza o tome. Zločin u Račku negirao je u izjavi za medije i Nikola Šainović, nekadašnji zamenik premijera Vlade Savezne Republike Jugoslavije, koga je MKSJ osudio na 18 godina zatvora za zločine protiv čovečnosti počinjene

35 Ministarstvo odbrane, Ministar Vučević otkrio spomen-bistu heroju sa Košara potpukovniku Goranu Ostojiću, 28.01.2023, dostupno na: <https://www.mod.gov.rs/lat/19674/ministar-vucevic-otkrio-spomen-bistu-heroju-sa-kosara-potpukovniku-goranu-ostojicu19674>.

36 FHP, Dosije „Operacija Reka”, str. 30, dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/10/Dosije-Operacija_Reka.pdf.

37 Ministarstvo odbrane, Ministar Vučević položio venac povodom Dana sećanja na NATO žrtve, 24.03.2023, dostupno na: <https://www.mod.gov.rs/lat/19883/ministar-vucevic-položio-venac-povodom-dana-secanja-na-zrtve-nato-agresije19883>.

38 Beogradski centar za ljudska prava, Izveštaj: Ljudska prava u Srbiji 2023, str. 330, dostupno na: <https://www.bgcentar.org.rs/wp-content/uploads/2024/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2023-Tabak-odobrenje-za-stampu-v2.pdf>.

39 RSE, Na sajmu knjiga u Beogradu fotelja za Šešelja i tribina za Mladićeve branitelje, 26.10.2023, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/sajam-knjiga-beograd-srbija-%C5%A1e%C5%A1elj-mladi%C4%87-republika-srpska-kritika-pisac/32655248.html>.

40 N1, Gašić: SAJ je stub bezbednosti Srbije, 2.2.2023, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/gasic-saj-je-stub-bezbednosti-srbije/>.

na Kosovu.⁴¹

Dnevni list „Danas” ustupio je medijski prostor Veselinu Šljivančaninu, objavivši pismo u kojem je on osporavao činjenice iz presude kojom ga je MKSJ osudio na 10 godina zatvora zbog kršenja zakona ili običaja ratovanja u Vukovaru i naveo da ona „pripada osudama bez pravnog uporišta”. Šljivančanin se požalio i na tretman srpskih optuženika u Hagu, kao i na činjenicu da i nakon izdržavanja zatvorske kazne nije slobodan građanin te „treba da nosi žig celog života”.⁴²

Ni obeležavanje 28. godišnjice genocida u Srebrenici nije protekla bez ukorenjenih medijskih manipulacija u javnom prostoru - od poricanja genocida, preko tvrdnji da su u Potočarima sahranjeni samo vojnici Armije BiH i retki civili, do manipulacija sudskim presudama i navoda da zloupotrebom Srebrenice „žele da ubiju Srbiju” i žigošu nas kao genocidan narod. U širenju dezinformacija i manipulativnih poruka prednjačili su prorežimski tabloidi Informer i Srpski telegraf, za koje je Srebrenica “lažni genocid, veliki mit i režirani masakr”. Zajedničko svim medijima bliskim vlasti, u skladu sa državnim politikom, bilo je izbegavanje reči genocid za opis onoga što se dogodilo u julu 1995. Umesto nje, koristili su se izrazi zločin, masakr, stradanje, pa i sintagma „srebrenička dešavanja”, kojom su se istakli urednici prvog Dnevnika RTS-a.⁴³

Početkom decembra u javnosti se pojavio video snimak Milivoja Batinice na kojem se vidi kako on tokom utakmice udara jednog od igrača kluba malog fudbala čiji je trener. Batinica i još šestorica nekadašnjih pripadnika Centra za obuku „Jahorina” Specijalne brigade policije MUP Republike Srpske, pred Višim sudom u Beogradu se terete da su učestvovali u streljanju preko 1.300 Bošnjaka iz Srebrenice u julu 1995. godine.⁴⁴

Estetika poricanja

Inicijativa mladih za ljudska prava je u martu 2023. godine podnela 308 prijava komunalnim službama 10 gradova i opština u Srbiji sa zahtevom da se uklone murali i grafiti koji slave ratnog zločinca Ratka Mladića kao i druge ratne zločince poput Radovana Karadžića i Dragoljuba Mihailovića. Komunalne službe gradova i opština imaju zakonsku obavezu da očiste fasade u Srbiji od crteža Ratka Mladića i drugih ratnih zločinaca, ali i od svih drugih grafita koji pozivaju na mržnju, kao što je simbol ruske agresije na Ukrajinu – Z. Iako su sve prijave uredno poslate komunalnim službama, do kraja pisanja ovog izveštaja ove lokalne insitucije nisu čak ni odgovorile na ove zahteve YIHR što se može razumeti kao jedan od oblika poricanja - slavljenje ratnih zločinaca u javnom prostoru.⁴⁵

41 Fond za humanitarno pravo, Izveštaj o suđenjima za ratne zločine tokom 2023. godine, Beograd, maj 2024. godine, str. 19, dostupno na: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2023.pdf.

42 Isto, str. 20.

43 Mihaela Šljukić, Kako smo od genocida došli do srebreničkih dešavanja, 12.7.2023. Istiomer: <https://www.istinomer.rs/analize/kako-smo-od-genocida-dosli-do-srebrenickih-desavanja/>.

44 Beogradski centar za ljudska prava, Izveštaj: Ljudska prava u Srbiji 2023, str. 334: <https://www.bgcentar.org.rs/wp-content/uploads/2024/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2023-Tabak-odobrenje-za-stampu-v2.pdf>.

45 YIHR, Inicijativa podnela prijave za uklanjanje više od 300 murala i grafita posvećenih Ratku Mladiću, 13.03.2023: <https://yihr.rs/bhs/inicijativa-podnela-prijave-za-uklanjanje-vise-od-300-murala-i-grafita-posvecenih-ratku-mladicu/>.

Prakse poricanja pojedinih ratnih zločina

Račak i drugi ratni zločini na Kosovu

Jedan od zločina koji se najčešće poriče u Srbiji je onaj počinjen u Račku, 15. januara 1999. godine, kada su pripadnici srpskih snaga ubili najmanje 45 kosovskih Albanaca, uključujući jednu ženu i jedno dete. Većina ubijenih u ovom zločinu bila je starija od 50 godina.⁴⁶ Kao što je već u izveštaju Stanje poricanja Srbija 2022 ukazano, poriču se činjenice o zločinu u Račku kao i status i broj žrtava. Dovodi se u pitanje kredibilitet istrage koja je vođena nakon događaja od strane međunarodnih istražitelja, ali se i manipuliše razlozima zbog kojih je Tužilaštvo MKSJ odustalo od Račka u optužnici protiv Milutinovića i drugih. Račak se po pravilu prikazuje izolovano od ostalih događaja u vreme oružanog sukoba na Kosovu pre toga, i smatra se neposrednim uzrokom za NATO intervenciju u SR Jugoslaviji. Račak su negirali predstavnici vlasti i institucija, mediji, penzionisani generali vojske i policije i učesnici i svedoci dešavanja.

Na godišnjicu ratnog zločina u selu Račak 15. januara 2023. godine, tadašnji ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Nikola Selaković negirao je činjenje zločina, navodeći da je “Račak bio i ostao legalna i legitimna akcija srpske vojske i policije protiv terorističkih formacija”.⁴⁷

U julu, povodom početka suđenja bivšem kosovskom policajcu Slađanu Trajkoviću na Kosovu, predsednik parlamentarnog odbora za Kosovo i Metohiju Milovan Drecun je izjavio da su suđenja uhapšenim Srbima na Kosovu i Metohiji politička, da prava i pravda ne postoje, te ih je uporedio sa suđenjima pred Haškim tribunalom.⁴⁸ „To je ista situacija za njih. Ovo je politički sud. Sudi se nekome za verbalni prekršaj jer iznosi ono što je dokazano, da nije bilo masakra civila u Račku. To je dokazano na način da je isti taj takozvani Haški tribunal iz optužnice protiv Slobodana Miloševića izbacio ono što ga je opterećivalo, a to je Račak. Dakle, nije bilo masakra”.⁴⁹

U januaru i februaru se u javnosti raspravljalo o francusko-nemačkom planu/predlogu za rešavanje pitanja Kosova zbog čega je i sazvana posebna sednica Narodne skupštine Srbije za početak februara. Sednici je prisustvovao i predsednik Srbije Aleksandar Vučić, kako bi obrazložio izveštaj o pregovaračkom procesu sa Kosovom u periodu od 1. septembra 2022. godine do 15. januara 2023. godine. Vučić je 2. februara 2023. godine u skupštinskoj raspravi Vladimira Lazarevića, pravosnažno osuđenog za zločine protiv čovečnosti na Kosovu pred MKSJ nazvao “velikim herojem”, a zatim je optužio predstavnike opozicije što su Zdravka Tolimira, osuđenog za genocid u Srebrenici predali Međunarodnom tribunalu u Hagu.⁵⁰ Pored toga, Vučić je predstavnike opozicije iz reda Demokratske stranke Srbije optužio za

46 Tužilac p.Vlastimira Đorđevića, Presuda, 23.02 2011. godine, IT-05-87/1-T, par.416.

47 Selaković: Račak je bio i ostao legitimna akcija protiv terorista tzv. OVK, RT Vojvodina, 15. januar 2023, dostupno na: https://www.rtv.rs/sr_lat/politika/selakovic-racak-je-bio-i-ostao-legitimna-akcija-protiv-terorista-tzv-ovk_1408469.html.

48 „Drecun: Suđenja uhapšenim Srbima na KiM su politička, kao ona u Haškom tribunalu”, Tanjug, 28. jul 2023, <https://www.tanjug.rs/srbija/politika/43244/drecun-sudenja-uhapsenim-srbima-na-kim-su-politicka-kao-ona-u-haskom-tribunalu/vest>.

49 Isto.

50 Otvoreni parlament, Transkript Treće posebne sednice Narodne skupštine Republike Srbije, 2.2.2023: <https://otvoreniparlament.rs/transkript/7975>.

davanje amnestije kosovskim Albancima iz 2000. i 2001. godine, koji su bili politički zatvorenici za vreme režima Slobodana Miloševića u periodu od 1998. do 2000. godine.

Tako je u februaru u Domu Narodne skupštine Republike Srbije održana četvrta godišnja Skupština Udruženja veterana Posebnih jedinica policije, a među prisutnima je bio i Obrad Stevanović, jedan od glavnih odgovornih za tajnu operaciju skrivanja posmrtnih ostataka Albanaca sa Kosova po Srbiji. Tom prilikom, predsednik Narodne skupštine Vladimir Orlić je izrazio zahvalnost veteranima, stvarajući retoriku herojstva prema ratnim zločincima; „čuvajući našu kuću i štiteći svu njenu decu, zavredeli ste večno poštovanje naroda”. Zatim je negirao odgovornost za počinjene zločine izjavom „branili su i da čuvamo sećanje na naše heroje, mnoge nepravедno odstranjivali iz službe, one koji su nam otadžbinu branili slali pred tuđe sudove”.⁵¹

Tokom svog obraćanja Predsednik Republike Srbije Aleksandar Vučić poricao je ratne zločine prema kosovskim Albancima koje su pre 24. marta 1999. godine izvršili pripadnici MUP-a Srbije.⁵²

Ovo nije jedini put kada je Vučić tokom 2023. godine negirao zločine počinjene na Kosovu. On je prilikom svog obraćanja u Kraljevu u martu 2023. godine poricao postojanje masovne grobnice u Batajnici uz reči da „to mesto nema veze sa tim mestom niti ima veze sa tim da je neko ubijen”.⁵³

✱ Tokom rata na Kosovu 1998. i 1999. godine, poginulo je više od 13.000 ljudi, od čega više od 10.000 Albanaca i preko 2.000 Srba. Više od 1.600 lica se i dalje vode kao nestala. Nakon rata u Srbiji je otkriveno nekoliko masovnih grobnica u kojima su pronađena tela ubijenih Albanaca sa Kosova. Najveća takva grobnica nalazi se u Batajnici nadomak Beograda sa više od 700 tela.⁵⁴

U selu Račak na Kosovu, 15. januara 1999. godine, pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije ubili su 45 kosovskih Albanaca od kojih su većina bili civili.⁵⁵

Genocid u Srebrenici

Genocid u Srebrenici počinjen u julu 1995. godine od strane Vojske Republike Srpske jedna je od glavnih i najčešćih tema kojom se mnogi nosioci narativa poricanja ratnih zločina bave. Negiranje genocida u Srebrenici uglavnom se intenzivira kako se približava godišnjica obeležavanja genocida 11. jula i kulminira na sam dan godišnjice, mada nije retko da se tema Srebrenice pominje i van tog vremenskog okvira, u zavisnosti od dnevnopolitičkih dešavanja. Jedan od osnovnih načina manipulacije nosioca ovog narativa jeste targetiranje pojedinaca koji zastupaju tezu o postojanju genocida kroz pripisivanje narativa o kolektivnoj odgovornosti. Time se otvaraju vrata za ozbiljnije uvrede i pretnje, a takvi pojedinci su često u javnosti omalovažavani i targetirani kao anti-srpski elementi.

51 „Predsednik Narodne skupštine sa veteranima Posebnih jedinica policije”, Narodna skupština Republike Srbije, 25. februar 2023, dostupno na: http://www.parlament.gov.rs/Predsednik_Narodne_skup%C5%A1tine_sa_veteranima_Posebnih_jedinica_policije.46620.941.html#.

52 Vidi napred.

53 „Obraćanje predsednika Vučića građanima”, ALO.RS, YouTube video, 31. mart 2023, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=yTGVQNYAB00&t=1582s>.

54 Više na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=37869>.

55 MKSJ, Presuda protiv Vlastimira Đorđevića (2011), Tom I od II, Događaji u Račku, str. 140 - 147; https://www.icty.org/x/cases/djordjevic/tjug/bcs/110223_judgement_p1_bcs.pdf.

Vlasti u Srbiji ni ove godine nisu učestvovala u obeležavanju godišnjice srebreničkog genocida. Žrtve genocida u Srebrenici u Srbiji komemoriraju samo malobrojne nevladine organizacije, građanke i građani: kroz simbolično paljenje sveća, performanse i debate.⁵⁶

Pitanje genocida u Srebrenici poseduje i međunarodnu ravan. Međunarodna podrška u negiranju postojanja genocida i glasanje protivno međunarodnim dokumentima koji karakterišu zločin u Srebrenici kao genocid često se predstavlja kao međunarodna podrška Srbiji i njenim nacionalnim interesima, što dalje, plasiranjem u javni prostor Srbije, otvara vrata za manipulaciju i nepriznavanje činjenica.

Narodni poslanik i član poslaničke grupe Socijalističke partije Srbije Vladan Zagrađanin preneo je preko svog Instagram naloga vest da je ruski predstavnik u Savetu Bezbednosti UN uložio veto protiv britanskog predloga rezolucije o Srebrenici i time „sprečio usvajanje rezolucije kojom bi srpski narod bio žigosan kao genocidan”.⁵⁷ U objavi narodnog poslanika jasno se vidi namera za spinovanjem i manipulisanim kolektivnom odgovornošću.

Gostujući u emisiji „Hit Tvit” na televiziji Pink, predsednica Vlade Ana Brnabić kritikovala je pojedine političke grupacije, označavajući ih kao pseudo-patriote. Navela je da su se te grupacije – DSS, Dveri i Zavetnici – udružile sa Draganom Šolakom i Draganom Đilasom, čime su izdale svoje birače, ukazujući na njihovu spremnost da formiraju koaliciju sa onima koji priznaju genocid u Srebrenici i nezavisnost tzv. Republike Kosovo.⁵⁸

Potpredsednica Narodne skupštine Republike Srbije i članica predsedništva Srpske napredne stranke Sandra Božić na svom X nalogu vređala je i omalovažavala glumca Milana Marića koji je govorio na protestu „Srbija protiv nasilja”. Iskoristila je video klip u kome je Marić čitao iskaze svedoka i žrtava sa suđenja Radislavu Krstiću i Ratku Mladiću, nazivajući ga pogrdnim imenima poput „antisrpsko đubre” i dodelila mu etiketu „promoter teze da su Srbi genocidan narod”.⁵⁹

Sa približavanjem godišnjice genocida u Srebrenici, organizuje se emitovanje različitih „specijalnih emisija” na temu Srebrenice i često to postaje glavna tema u medijima. Na godišnjicu srebreničkog genocida osuđeni ratni zločinac, Vojislav Šešelj, je u pedesetominutnom izlaganju u jutarnjem programu televizije sa nacionalnom frekvencijom negirao genocid u Srebrenici, umanjujući broj žrtava i nazivajući taj dan danom oslobođenja srpske Srebrenice.⁶⁰

Istog dana, televizija Informer emitovala specijalnu emisiju o Srebrenici u kojoj je, između ostalih, gostovao Marjan Rističević, narodni poslanik Srpske napredne stranke. U svom gostovanju, Rističević je izjavio: „Zločin se desio u Srebrenici nad bošnjačkim borcima. Nije bilo žena ili dece. Genocida nije bilo. Niko ne može diktirati kako treba da mislimo”.⁶¹

56 AJB, Vlasti Srbije ignoriraju zahtjeve da se prestane negirati genocid u Srebrenici, 10.07.2023, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/videos/2023/7/10/vlasti-srbije-ignorisu-zahhteve-da-se-prestane-negirati-genocid-u-srebrenici>.

57 Vladan Zagrađanin, Instagram, 15. mart 2023, dostupno na: <https://www.instagram.com/p/Cp0EN4noiMs/>.

58 „Brnabić: Opozicija želi destabilizaciju Srbije i kaos na ulicama”, Srpska napredna stranka, YouTube video, 13. novembar 2023, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=CI9clUL6ly0>.

59 Sandra Božić, X, 10. jun 2023, dostupno na: <https://twitter.com/bozicsandra/status/1667316490964533248?s=46>.

60 „Ekskluzivno – Vojislav Šešelj otkriva šta se zaista dešavalo u Srebrenici”, YouTube kanal TV Happy, 11. 07. 2023, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=EQm3sQNV0uI>.

61 „Specijalna emisija o Srebrenici na Informer TV! Ivković: Dokazano je da genocida u Srebrenici nije bilo!”, Informer, 11. jul 2023, dostupno na: <https://informer.rs/tv/live-tv/810480/specijalna-emisija-o-srebrenici-na-informer-tv-ivkovic-dokazano-je-da-genocida-u-srebrenici-nije-bilo>.

U istoj emisiji Miodrag Linta, predsednik Saveza Srba iz regiona i narodni poslanik Srpske napredne stranke, je rekao da je „Srebrenica jedan veliki mit, jedna lažna priča dela međunarodne zajednice da je Vojska Republike Srpske htela da uništi Muslimane, odnosno Bošnjake”. Dodao je da je „analiza pokazala da smo imali lažne svedoke i lažne stručnjake, da je unapred trebalo verifikovati Srbe kao zločinački narod”.⁶²

Povodom protestnog pisma koje je Muzej žrtva genocida u Beogradu uputio ambasadi Savezne Republike Nemačke povodom izjave nemačkog ministra poljoprivrede Džema Özdemira u kojoj je istakao kako je Kosovo žrtva genocida sprovedenog od strane Srbije, direktor muzeja Dejan Ristić i kustos-istoričar Bojan Arbutina gostovali su na televiziji K1. Tom prilikom su diskutovali o stalnom „etiketiranju srpskog naroda za genocid”, posebno ističući „takozvani genocid u Srebrenici”. Naveli su i da je to narativ koji nastoji da Srbe označi kao zločince, što je perspektiva koja se širi od od 1990-ih godina kada su Srbi optuženi za tzv. genocid u Srebrenici.⁶³

Da je negiranje genocida poželjno i da se nagrađuje od strane državnih institucija Republike Srbije, svedoči i situacija iz jula 2023. godine, kada su na dan obeležavanja 28. godišnjice genocida u Srebrenici javnost u Bosni i Hercegovini uznemirile su objave na društvenim mrežama dve studentkinje iz Sarajeva koje su slavile osuđene za genocid i ratne zločine.⁶⁴ Četiri dana nakon toga u javnost je dospela vest da će na poziv Aleksandra Vulina, direktora BIA, dve studentkinje nastaviti studiranje na Akademiji za nacionalnu bezbednost u Beogradu i da će im smeštaj biti obezbeđen u studentskom domu.⁶⁵ U danima nakon toga bilbordi podrške Aleksandaru Vulinu osvanuli su najpre na Romaniji i Palama, zatim u Rogatici i Višegradu, a onda i u Srebrenici.⁶⁶ Ovaj primer nagrađivanja osoba koje slave ratne zločince od strane institucija države Srbije na najbolji način pokazuje trend koji ne podstiče samo oblike poricanja već predstavlja i podsticanje trijumfalizma nad zločinom.

✱ Tokom većeg dela rata u Bosni i Hercegovini, grad Srebrenica u istočnoj Bosni bio je enklava u kojoj su utočište našle desetine hiljada bosanskih Muslimana/Bošnjaka bežeći iz okolnih područja od napada snaga bosanskih Srba. U martu 1995. godine, Radovan Karadžić, predsednik Republike Srpske i vrhovni komandant Vojske Republike Srpske, je naložio snagama bosanskih Srba da muslimansko stanovništvo eliminišu iz enklava Srebrenica i Žepa. U julu 1995. godine ubijeno je preko 8.000 muslimanskih muškaraca i dečaka, a prisilno premešteno oko 30.000 žena, dece i staraca. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju i Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove sudili su dvadesetorici pojedinaca za zločine u Srebrenici u julu 1995. godine, od kojih su Radovan Karadžić, Ljubiša Beara, Željko Tolimir, Vujadin Popović, Radislav Krstić i Ratko Mladić osuđeni za genocid. Međunarodni sud pravde je u jednoj svojoj presudi potvrdio da se u Srebrenici dogodio genocid.⁶⁷

⁶² Isto.

⁶³ „Protestno pismo – Dejan Ristić i Boja Arbutina”, K1 Televizija, YouTube video, 5. oktobar 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=WZtEdxtNgaw>.

⁶⁴ Jedna od njih je u objavi na fotografiji u majici sa likom četničkog vojvode Mitra Maksimovića i sa podignuta tri prsta, dok je druga objavila fotografiju ratnog komandanta Vojske Republike Srpske, Ratka Mladića, osuđenog pred MKSJ na doživotnu kaznu zatvora za genocid, zločine protiv čovečnosti, kršenja zakona ili običaja ratovanja tokom rata u Bosni i Hercegovini 1992–1995, uz koju je bio ispisan tekst: „Osuđen na besmrtnost. Bio si i ostat ćeš naš heroj”.

⁶⁵ Beogradski centar za ljudska prava, Izveštaj: Ljudska prava u Srbiji 2023, str. 331, dostupno na: <https://www.bgcentar.org.rs/wp-content/uploads/2024/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2023-Tabak-odobrenje-za-stampu-v2.pdf>.

⁶⁶ Radio Slobodna Evropa, Bilbord podrške Vulinu na bh. planini Romaniji, 17.07.2023: <https://www.slobodnaevropa.org/a/bilbordi-podrske-vulin-pale-romanija/32507233.html>.

⁶⁷ Dostupno na: <https://www.irmct.org/specials/srebrenica/timeline/bhs/>.

Veličanje osuđenih ratnih zločinaca

Bliska povezanost političkih partija i ratnih zločinaca postaje uobičajena pojava na srpskoj političkoj sceni. Osuđeni ratni zločinci prisustvuju stranačkim događajima i učestvuju u radu stranačkih organa, a oni postaju važan element nacionalističke politike koju pojedine partije neguju.

Vladimir Lazarević

Jedan od osuđenih ratnih zločinaca kojeg predstavnici vlasti najčešće pominju i koji se može videti i na brojnim skupovima koje vlasti organizuju jeste Vladimir Lazarević. Na sednici Narodne skupštine u februaru, kojoj je prisustvovao, Vučić je izjavio da su prethodne vlasti „u džak spakovale junaka sa Kosovo generala Lazarevića i poslali u Hag”, čime je nedvosmisleno stao u odbranu osuđenom ratnom zločincu.⁶⁸

U maju je Srpska napredna stranka organizovala miting pod nazivom „Srbija nade” u centru Beograda, ispred Doma Narodne skupštine. Na skupu je govorio i Vučić. U prvim redovima na mitingu mogao se videti i Lazarević.⁶⁹

Toplički upravni okrug dodelio je povelje zaslužnim pojedincima i institucijama u okviru Svetopličkog vidovdanskog sabora koji je održan na Vidovdan, 28. Juna 2023. godine u porti manastira Svetih Arhangela Mihaila i Gavrila u selu Kondželja kod Prokuplja. Najviše priznanje, povelja „Car Lazar”, dodeljena je Lazareviću. Organizacioni odbor je odluku doneo jednoglasno navodeći da je Lazarević „dao nemerljiv doprinos u odbrani naše zemlje tokom agresije 1999. godine i smatramo da je pravi primer mlađim generacijama kako se bori i brani svoja zemlja”.⁷⁰

Pored nagrađivanja samih ratnih zločinca zabeležena je i praksa njihovog prisustva ceremonijama dodele medelja ratnim veteranima. Na istim ceremonijama je zabeleženo i prisustvo visokih državnih funkcionera čime se normalizuje i legitimizuje prisustvo ratnih zločinca. Tako je boračke spomenice ratnim veteranima u Medvedi⁷¹, Merošini⁷² i Manastiru Sveti Prohor Pčinjski⁷³ u oktobru uručivao ministar

68 Vojin Radovanović, „Vučić o osuđenom ratnom zločincu, generalu Lazareviću, Jovanović (Novi DSS) uvredljivo o Kandić, Biserko i pokojnoj Borki Pavićević”, Danas, 02. februar 2023, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/politika/vucic-o-osudjenom-ratnom-zlocincu-generalu-lazarevicu-jovanovic-novi-dss-uvredljivo-o-kandic-biserko-i-pokojnoj-borki-pavicevic/>.

69 „HEROJ NA SKUPU SRBIJA NADE: General Vladimir Lazarević u prvim redovima (VIDEO)”, Novosti, 26.05.2023, dostupno na: <https://www.novosti.rs/vesti/politika/1242544/heroj-skupu-srbija-nade-general-vladimir-lazarevic-prvim-redovima-video>.

70 Lj. M. „...Car Lazar” bivšem ratnom komandantu Prištinskog korpusa”, Južne vesti, 19. jun 2023, dostupno na: <https://www.juznevesti.com/Kultura/Car-Lazar-bivsem-ratnom-komandantu-Pristinskog-korpusa.sr.html>.

71 „Ministar Selaković danas u Medvedi dodelio prve grupne Boračke spomenice”, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, 06. oktobar 2023, dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/ministar-selakovic-danas-u-medvedji-dodelio-prve-grupne-boracke-spomenice>.

72 „Ministar Selaković svečano uručio Boračke spomenice u Merošini”, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, 12. oktobar 2023, dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/ministar-selakovic-svecano-urucio-boracke-spomenice-u-merosini>.

73 „Selaković uručio 53 boračke spomenice borcima iz opština Bujanovac, Preševo i Trgovište”, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, 22. oktobar 2023, dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/selakovic-urucio-53-boracke-spomenice-borcima-iz-opstina-bujanovac-presevo-i-trgoviste>.

Selaković, a na sve tri ceremonije prisutan je bio Lazarević.

U Nišu je u novembru 2023. godine, omladina Srpske napredne stranke organozovala predavanje pod nazivom „Čas patriotizma – da se ne zaboravi“. Predavač je bio Lazarević.⁷⁴

* Vladimir Lazarević je bio komandant Prištinskog korpusa Vojske Jugoslavije za vreme rata na Kosovu. Pred MKSJ osuđen je na 14 godina zatvora za zločin protiv čovečnosti, odnosno deportaciju i prisilno premeštanje albanskog civilnog stanovništva na Kosovu.

Vojislav Šešelj

Vojislav Šešelj igra posebnu ulogu u političkom životu Srbije. Smatra se političkim ocem Aleksandra Vučića, sa kojim je blisko sarađivao od devedesetih godina pa sve do 2008. godine kada Vučić napušta Srpsku radikalnu stranku (SRS) i osniva Srpsku naprednu stranku. Povezanost Šešelja sa aktuelnim režimom rezultira njegovim čestim pojavljivanjima na televizijama sa nacionalnom frekvencijom i u javnom prostoru. Pored toga, sve su češćih susreti državnih funkcionera sa Šešeljem i na privatnim događajima.

Šešelj je čest gost pojedinih televizija, a neretko gostuje zajedno sa pojedincima iz vlasti. Tako su u emisiji „Hit tvit“ na Televiziji Pink u martu zajedno gostovali Šešelj i Vladimir Đukanović, narodni poslanik iz redova Srpske napredne stranke.⁷⁵ Krajem godine isti dvojac je gostovao na televiziji Informer.⁷⁶

Godinama unazad Vojislav Šešelj nalazi svoje mesto na Beogradskom sajmu knjiga. Izuzetak nije bio ni sajam 2023. godine, na kojem je Šešeljeva izdavačka kuća „Velika Srbija“ imala svoj štand, na kojem je Šešelj potpisivao svoje knjige.⁷⁷

Jedan od najjasnijih dokaza koji svedoči o bliskim vezama vladajućeg režima sa Šešeljem jeste odlazak Vučića na privatno slavlje organizovano povodom krštenja i venčanja Šešeljevog sina. Upitan o svom prisustvu na proslavi Vučić je izjavio da se on ne stidi što je „kumovima otišao da čestita krštenje i venčanje“ i da mu niko neće govoriti „da li će da se odriče nekoga ko mu je krstio starijeg sina i ćerku“.⁷⁸

U novembru je dogovorena koalicija za beogradske i lokalne izbore u Srbiji između vladajuće Srpske napredne stranke i Šešeljeve Srpske

74 Nevena Bogdanović, „Simboli ruske invazije, pretnje i veličanje ratnih zločinaca u izbornoj kampanji u Srbiji“, Radio Slobodna Evropa, 06. decembar 2023, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/izborna-kampanja-srbija-ratni-zlocini-rusija-invazija-pretnje/32718745.html>.

75 „ŽESTOKO! Vojislav Šešelj: Tadić, Jeremić i Ponoš su najgori šljam i ološ“, RTV Pink, YouTube video, 3.3.2023: <https://www.youtube.com/watch?v=WitE3u9pwyU>.

76 „SPECIJALNA EMISIJA NA INFORMER TV! Žestoka debata u studiju! Šešelj: Rasturićemo Đilasa na izborima!“, Informer, 14. decembar 2023, <https://informer.rs/vesti/politika/856588/seselj-ceda-jovanovic-izbori-opozicija-srbija>.

77 Zoran Glavonjić i Dženana Halimović, „Na Sajmu knjiga u Beogradu fotelja za Šešelja i tribina za Mladićeve branitelje“, Radio Slobodna Evropa, 26. oktobar 2023, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/amp/sajam-knjiga-beograd-srbija-%C5%A1e%C5%A1elj-mladi%C4%87-republika-srpska-kritika-pisac/32655248.html>.

78 Iva Martinović, „Vučić, Šešelj i veze kojih se ne odriču“, Radio Slobodna Evropa, 13. jun 2023, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=WitE3u9pwyU> <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-seselj-veze/32457791.html>.

radikalne stranke.⁷⁹

* Vojislav Šešelj je višedecenijski predsednik Srpske radikalne stranke. Rezidualni mehanizam za međunarodne krivične sudove ga je osudio na kaznu od 10 godina zatvora za progon i podsticanje progona, deportacije i prisilno premeštanje Hrvata u selu Hrtkovci u Vojvodini 1992. godine.

Veselin Šljivančanin

Još jedan od osuđenih ratnih zločinaca koji se često pojavljuje u javnosti sa predstavnicima vlasti jeste Veselin Šljivančanin. Jedno od prvih takvih pojavljivanja bilo je prilikom obeležavanja godišnjice početka NATO bombardovanja, kada je zajedno sa državnom delegacijom Šljivančanin položio venac na spomenik deci poginuloj tokom bombardovanja.⁸⁰

Šljivančanin se, kao član Glavnog odbora Srpske napredne stranke, često prisustvuje stranačkim događajima, pa je u maju kao gost prisustvovao stranačkoj Skupštini SNS u Kragujevcu.⁸¹ Pored toga, prisustvovao je i obeležavanju Vidovdana koje je u hotelu „Jugoslavija” u Beogradu organizovala SNS, a na kojem se prisutnima obratio Vučić.⁸²

* Veselin Šljivančanin je tokom devedesetih bio oficir Jugoslovenske narodne armije i Vojske Jugoslavije i jedan od komandanata snaga JNA u borbama kod Vukovara 1991. godine. Pred MKSJ je osuđen na 10 godina zatvora za ratni zločin nad hrvatskim ranjenicima i ratnim zarobljenicima na poljoprivrednom dobru Ovčari kod Vukovara.

Nikola Šainović

U skladu sa trendom uključivanja osuđenih ratnih zločinaca u javni i politički život Srbije, skup Socijalističke partije Srbije u Rakovici predstavlja još jedan primer ovakve prakse. Na ovom skupu, kao član predsedništva SPS, prisustvovao je i Nikola Šainović zajedno sa ministrom spoljnih poslova i predsednikom SPS Ivicom Dačićem i predsednikom Skupštine grada Beograda Nikolom Nikodijevićem.⁸³

Šainović je tokom 2023. godine u više navrata gostovao na nekoliko televizija zajedno sa ljudima koji obavljaju javne funkcije. Tako je na

79 „Šešelj: Radikali u koaliciji sa SNS na beogradskim i lokalnim izborima”, N1, 01. novembar 2023, dostupno na: <https://n1info.rs/vesti/seselj-radikali-u-koaliciji-sa-sns-na-beogradskim-i-lokalnim-izborima/>.

80 Snežana Čongradin, „Vučić svesno glorifikuje zločince: Sagovornici Danasa o pojavljivanju Šljivančanina na postavljanju venca žrtvama bombardovanja”, Danas, 24. mart 2023, dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/politika/vucic-svesno-glorifikuje-zlocince-sagovornici-danasa-o-pojavljivanju-sljivancanina-na-postavljanju-venca-zrtvi-bombardovanja/>.

81 „Ratni zločinac iz Ovčare bio Vučićev gost u Kragujevcu”, 24 sata, 28. maj 2023, dostupno na: <https://www.24sata.hr/news/video-ratni-zlocinac-iz-ovcare-bio-vucicev-gost-u-kragujevcu-913264>.

82 „POKUŠAĆE DA NAM LOME I RUŠE ZEMLJU IZNUTRA – Vučićna Vidovdanskom koktelu, otkrio sa kakvom majicom je njegov sin otišao u Gračanicu: To misli svako od nas Vučića”, Blic, 28. jun 2023, dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-probace-da-nam-lome-zemlju-ne-znam-kako-ce-ici-sa-kosovom/w60cxnl>.

83 „Predizborni skup u Rakovici – Toma Fila: Borimo se za jačanje radničkih prava”, Socijalistička partija Srbije, 23. novembar 2023, dostupno na: <https://www.sps.org.rs/2023/11/23/predizborni-skup-u-rakovici-toma-fila-borimo-se-za-jacanje-radnickih-prava/>.

televiziji Informer gostovao zajedno sa Vladimirom Vasićem, generalnim sekretarom Udruženja banaka Srbije,⁸⁴ a dva puta u junu⁸⁵ i novembru⁸⁶ sa Veljkom Odalovićem, predsednikom Komisije za nestala lica Vlade Srbije.

✱ Nikola Šainović je tokom devedesetih bio predsednik Vlade Srbije i potpredsednik Vlade Savezne Republike Jugoslavije. MKSJ ga je osudio na 18 godina zatvora za zločine protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja na Kosovu.

Nebojša Pavković

U Osnovnoj školi „Đura Jakšić” u Kaću u aprilu održan je javni čas pod nazivom „Košare: Priče heroja”. Tom prilikom prisutnima se obratio i Nebojša Pavković, putem video linka iz zatvora u Finskoj.⁸⁷ Na javnom času govorio je i Milan Đurić, gradonačelnik Novog Sada, koji je svojim prisustvom dao legitimitet ratnom zločincu i normalizovao predstavljanje ratnog zločinca kao heroja pred publikom među kojima su bili i daci osnovne škole.

Inicijativa mladih za ljudska prava zahtevala je od Ministarstva prosvete da se utvrdi odgovornost direktora škole u Kaću zbog učešća ratnog zločinca na događaju, a od Skupštine grada Novog Sada da inicira opoziv gradonačelnika.⁸⁸

✱ Nebojša Pavković je za vreme rata na Kosovu bio komandant Treće armije Vojske Jugoslavije. MKSJ ga je osudio na kaznu od 22 godine zatvora za zločine protiv čovečnosti nad Albancima na Kosovu 1999. godine. Pavković je odgovoran za deportacije, druga nehumana dela, ubistva i progon kao zločin protiv čovečnosti i krivična dela ubistva kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

Dragan Vasiljković

Nastavljajući praksu koja dovodi u pitanje posvećenost institucija suočavanju sa prošlošću, ministar Selaković je u avgustu imao zajedničku šetnju sa Draganom Vasiljkovićem na obeležavanju godišnjice smrti kralja Petra I Karađorđevića.⁸⁹

✱ Dragan Vasiljković, zvani Kapetan Dragan, je tokom rata u Hrvatskoj bio osnivač i vođa srpske paravojne jedinice Knindže. U Hrvatskoj je osuđen na 13 godina zatvora za ratne zločine nad hrvatskim civilima i ratnim zarobljenicima.

84 „Hoće li Amerika preživeti 2024. godinu? Nikola Šainović i Vladimir Vasić ekskluzivno za Informer TV!”, Informer, 07. jul 2023, dostupno na: <https://informer.rs/tv/live-tv/809523/amerika-propast-banaka-ukrajina-rusija-rat>.

85 „Kurti nabija prst u oko čitavoj međunarodnoj zajednici! Šainović i Odalović za Informer TV: Srbi na KiM se brane svojim živim postojanjem!”, Informer, 16. jun 2023, dostupno na: <https://informer.rs/vesti/politika/803336/veljko-odalovic-nikola-sainovic-aljbin-kurti>.

86 „Ovo je mazohizam šta Evropa sebi radi! Sagovornici Kurira: Pristali su da im Amerika gospodari, a nemoćni su bilo šta da urade”, Kurir, 27. novembar 2023, dostupno na: <https://www.kurir.rs/vesti/politika/4301704/analiticari-evropa-se-potpuno-potcinila-americi>.

87 Gorica Nikolin, „Na javnom času u Kaću govorio i Pavković: Uključio se iz finskog zatvora, YIHR traži opoziv Đurića”, 021.rs, 16. maj 2023, dostupno na: <https://www.021.rs/story/Novi-Sad/Vesti/340847/Na-javnom-casu-u-Kacu-govorio-i-Pavkovic-Ukljucio-se-iz-finskog-zatvora-YIHR-trazi-opoziv-Djurica.html>.

88 „Pozivamo da se utvrdi odgovornost direktorke škole u Kaću i gradonačelnika Novog Sada zbog slavljenja ratnog zločinca”, YIHR, 16. maj 2023, dostupno na: <https://yihr.rs/bhs/pozivamo-da-se-utvrdi-odgovornost-direktorke-skole-u-kacu-i-gradonacelnika-novog-sada-zbog-slavljenja-ratnog-zlocinca/>.

89 Zvanični Instagram profil Nikole Selakovića, 15. mart 2023: <https://www.instagram.com/reel/CwA1rLvtm3s/?igshid=NjIwNzlyMDk2Mg%3D%3D>.

Pero Petrašević

Pokrajinski sekretar za sport i omladinu, Dane Basta koji je član Srpske napredne stranke, posetio je 5. decembra opštinu Šid. Ovom prilikom predsednik opštine Šid, Zoran Semenović i pokrajinski sekretar Basta obišli su Bokserski klub Pikaso čiji je vlasnik Pero Petrašević. Petrašević je kao pripadnik jedinice Škorpioni, osuđen na 13 godina zatvora zbog ratnog zločina nad šestoricom dečaka i muškaraca iz srebreničke enklave koje su ubili pripadnici ove jedinice u Trnovu jula 1995. godine. Semenović i Basta su se susreli sa Petraševićem, a opština Šid je dan ranije objavila na zvaničnom sajtu ove lokalne samouprave da je „bokserski klub Pikaso bio centralno mesto razgovora o ulaganju u sportske aktivnosti na lokalnom nivou i podršci mladim talentima“.

Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove (MRMKS) je krajem maja ove godine osudio na po 15 godina zatvora onekadašnje čelnike Službe državne bezbednosti Srbije Jovicu Stanišića i Franka Simatovića, koji su pored zločina počinjenih u Bosanskom Šamcu, Bijeljini, Zvorniku i Doboju, proglašeni odgovornim i za ubistva Srebreničana na području Trnova, čiji su egzekuciju izvršili pripadnici paravojne jedinice “Škorpioni”.

U Srbiji su 2007. godine osuđena četvorica nekadašnjih pripadnika “Škorpiona” – Slobodan Medić, Branislav Medić, Pero Petrašević i Aleksandar Medić – na ukupno 53 godine zatvora za ubistva Srebreničana počinjena oko Trnova. U Hrvatskoj su bivši pripadnici “Škorpiona” Milorad Momić i Slobodan Davidović, zbog zločina kod Trnova, osuđeni na po 15 godina zatvora.

Učešće ratnih zločinaca tokom izborne kampanje 2023. godine

Četiri osuđena ratna zločinca (Vojislav Šešelj, Vladimir Lazarević, Veselin Šljivančanin, Nikola Šainović) podržali su liste vladajuće koalicije SNS-a i SPS-a na parlamentarnim izborima koji su održani decembra 2023. godine. Četiri kandidata na parlamentarnim izborima su lica koja su povezana sa ratnim događajima i ratnim zločinima - Vjerica Radeta, Petar Jojić, Ljiljana Mihailović i Miljan Damjanović optuženi su za ometanje pravde od strane Međunarodnog rezidualnog mehanizma za krivične sudove.⁹⁰ U okviru aktivnosti istaknutog člana SNS, Nikole Selakovića sa liste “Aleksandar Vučić - Srbija ne sme da stane” čest gost bio je Goran Radosavljević Guri.⁹¹

Lica povezana sa ratnim događajima kao što su Dragoslav Bokan i Uroš Šuvaković podržavaju liste okupljene oko SNS-a odnosno SPS-a. Svetozar Andrić je i dalje aktivan član SNS-a i doskorašnji član gradskog veća Grada Beograda iako je protiv njega FHP podneo krivičnu

⁹⁰ MRMKS, Prva misija u vezi sa nadgledanjem predmeta Šešelj i drugi za nepoštovanje suda okončana danas u u Beogradu, 8.11.2024: <https://www.irmct.org/bcs/novosti/prva-misija-u-vezi-sa-nadgledanjem-predmeta-seselj-i-drugi-za-nepostovanje-suda-okoncana>.

⁹¹ Ministarstvo za rad, socijalna i boračka pitanja, Ministar Selaković svečano uručio boračke spomenice u Merošini, 12.10.2023: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/ministar-selakovic-svecano-urucio-boracke-spomenice-u-merosini>.

prijavu zbog ratnih zločina u BiH.⁹² Za Milivoja Batinicu, jednog od sedmorice optuženih za ratni zločin nad više od 1.300 bošnjačkih civila u Kravici kod Srebrenice, koalicija “Srbija protiv nasilja” tvrdila je da je on osnivač SNS-a u Zrenjaninu i da je zaposlen u javnom preduzeću “Telekom”.⁹³ Batinica kao i drugi optuženi u ovom predmetu se brane sa slobode.⁹⁴

Upotrebom šovinističkih, ustaških i nacističkih simbola u izbornoj kampanji, vladajuće stranke nastavile su da diskredituju političke protivnike. Šovinistički plakati protiv predsednika Pokreta slobodnih građana Pavla Grbovića u Beogradu u oktobru⁹⁵, kao i protiv organizacije OSA⁹⁶ iz Novog Sada u novembru 2023. godine samo su najpoznatiji primeri na koji način su simbolima mržnje ovi političari i organizacije lažno predstavljene kao pobornici ustaškog pokreta. Takođe, šovinističko predstavljanje predsednika Novog DSS-a Miloša Jovanovića kao “oslobodioca albanskih terorista” jeste još jedan primer diskreditacije političkih protivnika.⁹⁷ Upotreba simbola ruske agresije na Ukrajinu – Z od strane kandidata SPS-a za narodnog poslanika, Dušana Bajatovića⁹⁸ tokom predizbornih radnji posebno zabrinjava, kao i promocija nacizma od strane Olivera Zekić, predsednice Saveta REM-a.⁹⁹

Kontinuitet predstavlja i slavljenje ratnih zločinaca tokom predizborne kampanje. Kampanja za izbore je počela otvaranjem nelegalnog privatnog muzeja Dragoljubu Mihailoviću u Beogradu od strane poslanika SPS-a Igora Braunovića¹⁰⁰, a završila se otvaranjem spomen-sobe Slobodanu Miloševiću od strane kandidata iste stranke i unuka Slobodana Miloševića, Marka Miloševića.¹⁰¹

Osuda genocida u Srebrenici koristi se u svrhe diskreditacije političkih protivnika iako je poricanje genocida u Srebrenici većinski stav izbornih lista i kandidata na predstojećim izborima. Najave sudskog kažnjavanja uklanjanja grafita i murala Ratku Mladiću od strane Miše Vacića, kao i najava sudskog kažnjavanja od strane Vojislava Šešelja onih koji se govore da je u Srebrenici počinjen genocid predstavljaju pretnje po slobodu izražavanja.

92 Nova: Svetozar Andrić, osnivač logora Sušica, novi član Gradskog veća Beograda, N1, 28.8.2022: <https://n1info.rs/vesti/nova-svetozar-andric-osnivaac-logora-susica-novi-clan-gradskog-veca-beograda/>.

93 RSE, Trener u Srbiji i optuženik za ratne zločine udario igrača, opozicija traži reakciju nadležnih, 1.12.2023: <https://www.slobodnaevropa.org/a/batinica-napad-utakmica-ratni-zlocini/32709948.html>.

94 Videti FHP, Pojedinačni predmeti u postupku „Srebrenica“ pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu, Predmet „Nedeljko Milidragović i drugi“. Dostupno: <https://www.hlc-rdc.org/Transkripti/srebrenica.html>.

95 Fonet/ Danas, „Grbović u ustaškoj uniformi, Jovanović sa albanskom kapom, Dogovor za bedu“: Širom Beograda plakati protiv opozicije, samo na Zvezdari ih ima 200, 22.10.2023: <https://www.danas.rs/vesti/politika/plakati-protiv-opozicije-grbovic-jovanovic-dogovor-za-bedu/>.

96 Portal 021, Plakati sa ustaškim simbolima koji targetiraju organizaciju OSA osvanuli na Bulevaru oslobođenja, 24.11.2023: <https://www.021.rs/story/Novi-Sad/Vesti/359346/Plakati-sa-ustaskim-simbolima-koji-targetiraju-organizaciju-OSA-osvanuli-na-Bulevaru-oslobođenja.html>.

97 Una Sabljковиć, Albanski “teroristi” u Miloševićevim zatvorima, Kosovo 2.0 portal, 6.6.2023: <https://kosovotwopointzero.com/sr/albanski-teroristi-u-milosevicevim-zatvorima/>.

98 Nevena Bogdanović, Simboli ruske invazije, pretnje i veličanje ratnih zločinaca u izbornoj kampanji u Srbiji, Radio Slobodna Evropa, 6.12.2023: <https://www.slobodnaevropa.org/a/izborna-kampanja-srbija-ratni-zlocini-rusija-invazija-pretnje/32718745.html>.

99 Vreme, Olivera Zekić i nacistička uniforma: Savet REM-a utvrdio da šefica nije prekršila Kodeks, 8.2.2024: <https://vreme.com/vesti/olivera-zekic-i-nacisticka-uniforma-savet-rem-a-utvrdio-da-sefica-nije-prekrasila-kodeks/>.

100 Sonja Gočanin, Ko u Beogradu podiže spomenik i otvara muzej Draži Mihailoviću?, RSE, 12.10.2023: <https://www.slobodnaevropa.org/a/beograd-spomenik-draza-mihailovic/32634421.html>.

101 Južne Vesti, Slobodan Milošević dobija spomen-sobu u Nišu, 12.12.2023: <https://www.juznevesti.com/drustvo/slobodan-milosevic-dobija-spomen-sobu-u-nisu/>.

Tabele sa primerima institucionalnog poricanja

Datum	Izjava	Institucija	Ratni zločin koji se poriče	Oblik poricanja
15.01.2023.	‘Na današnji dan pre 24 godine snage bezbednosti Srbije i Savezne Republike Jugoslavije izvele su antiterorističku akciju u kojoj su eliminisale terorističku grupu u selu Račak na teritoriji opštine Štimlje.’	Ministar za rad, socijalna i boračka pitanja, Nikola Selaković	Ratni zločin u Račku	Banalno poricanje
2.2.2023.	“Znate li kog su oni velikog neprijatelja srpske države uhapsili? U džak spakovali, pa u Hag. Generala Vladimira Lazarevića, junaka srpskog sa Kosova i Metohije. Nije ga Vučić u džak spakovao i oterao u Hag, nego Miloš Jovanović i Vojislav Koštunica, ti junaci koji mi drže patriotske pridike o Kosovu i Metohiji. Oni su ga u Hag oterali. Čovek je morao tamo da bude. General Lazarević, veliki junak. Pa, da nije u naše vreme otišao u Hag ili u vreme nekog drugog?”	Aleksandar Vučić, predsednik Srbije	Ratni zločini na Kosovu	Banalno poricanje
25.2.2023.	“Neodgovorni ljudi, koji su se nekada nalazili na čelu države, branili su i da čuvamo sećanje na naše heroje, mnoge nepravедno odstranjivali iz službe, one koji su nam otadžbinu branili slali pred tuđe sudove, donosili katastrofalne, poražavajuće odluke po državu, i svesno uništavali kapacitete da se ona brani.”	Vladimir Orlić, predsednik Narodne skupštine Srbije	Ratni zločini na Kosovu	Banalno poricanje
28.01.2023.	Danas Srbija jača svoju vojsku, jer nema države bez snažne vojske i više nikada se neće ponoviti da neko administrativnim merama ukida naše slavne jedinice, da neko oduzima zastave 63. padobranskoj ili 72. brigadi, jer su te zastave ovenčane njihovim pobedama i odlikovane stradanjem njihovih pripadnika“	Miloš Vučević, ministar odbrane	Ratni zločini u operaciji Reka, Kosovo u kojoj su učestovali pripadnici 63. Padobranske brigade VJ.	Banalno poricanje/ Prećutkivanje

7.7.2023.	“Dakle, Vojislav Šešelj nije osuđen za ratni zločin. Vojislav Šešelj je osuđen za podstrekivanje na deportaciju Hrvata iz Hrtkovaca. A to nije ratni zločin, gospodine Milivojeviću, zato što nijedan Hrvat iz Hrtkovaca nije deportovan, nego su svi Hrvati iz Hrtkovaca, iz Golubinaca, iz Slankamena, iz drugih mesta u kojima su živeli, zamenili svoje kuće.”	Aleksandar Martinović, ministar za državnu upravu i lokalnu samoupravu	Ratni zločini deportacija nad hrvatskim civilima u Hrtkovcima	Banalno poricanje
12.11.2023.	“Opozicione partije čine oni koji idu u Zagreb i pljuju svoju zemlju, oni koji kažu da se u Srebrenici desio genocid”.	Ana Brnabić, predsednica Vlade Srbije	Genocid u Srebrenici	Poricanje implikacija
2.11.2023.	Vladimir Đukanović čestitao je Vojislavu Šešelju „na svemu što je u Hagu uradio“ i izneo neistinu da je „na kraju oslobođen“. Na ispravku novinarkе Ljubice Gojgić da je Šešelj osuđen za zločine protiv čovečnosti, Đukanović je odgovorio da je Šešelju „sudeo za verbalni delikt“, kao i da će „ta svinjarija zbog verbalnog delikta defintivno pasti u jednom momentu.	Vladimir Đukanović, narodni poslanik	Ratni zločini deportacija nad hrvatskim civilima u Hrtkovcima	Banalno poricanje
29.10.2023.	“Fer je da su to rekli otvoreno, da će se ujediniti posle izbora da me sruše. Zato su izgubili deo glasova. Da će desnica da se ujedinjuje sa onima što priznaju genocid u Srebrenici. U čemu je razlika između Đilasa i Jovanovića? Nema nikakve razlike.”	Aleksandar Vučić, predsednik Srbije	Genocid u Srebrenici	Poricanje implikacija
8.12.2023.	“Koračali smo zajedno 12 godina kada smo vraćali veru armiji čije su najbolje generale predali Hagu. Oni se, petokotobarski ološ, svojih vođa stide a mi se svojim predsednikom ponosimo. Srbi imaju vođu!”	Aleksandar Vulin, direktor BIA u ostavci	Ratni zločini koji su utvrđeni presudama MKSJ	Banalno poricanje
26.3.2023.	“22. aprila je parada Vojske Srbije. Oni kažu sutradan, u svim regionalnim medijima. “Vučić drži parada na mestu gde su ubijeni stotine Albanaca i nije ga sramota što to radi”. Naravno to mesto nema veze sa tim mestom ni sa ubijanjem.”	Aleksandar Vučić, predsednik Srbije	Masovne grobnice u Batajnici, ratni zločini nad kosovskim Albancima	Poricanje implikacija, dezinformisanje

Tabela sa primerima vaninsitucioanlnog poricanja

Datum	Izjava	Subjekt poricanja	Ratni zločin koji se poriče	Oblik poricanja
15.01.2023.	Voker je proglasio masakr nad civilima od strane srpske policije i vojske, mada se znalo da nijedan srpski vojnik nikada tamo nije učestvovao ni u kakvim dejstvima. Ta prevara je odmah otkrivena, laž Vokera je razgolićena. Najpre od strane Danice Marinković, sudije i srpskog istražnog tima u Prištini, koja je prva stigla u Račak i, kasnije, pred Haškim tribunalom dokazala argumentovano da ni jedan civil nije ubijen, odnosno da je to bila gnusna laž Vokera.	Vladimir Lazarević, osuđen za zločine protiv čovečnosti na Kosovu	Ratni zločin u Račku	Banalno poricanje
17.01.2023.	U Haškom tribunalu je dokazano da je u Račku došlo do sukoba srpskih snaga bezbednosti i oružanih pobunjenika. Uostalom, na groblju u ovom mestu, svi nastradali se vode kao heroji OVK.	Nikola Šainović, član predsedništva SPS-a i osuđenik za zločine protiv čovečnosti na Kosovu	Ratni zločin u Račku	Banalno poricanje
2.6.2023.	“Dok je Jovica bio uz Slobu, mi smo imali Republiku Srpsku... Ja stojim iza Jovice danas, kao i tada. Ova presuda Stanišiću i Simatoviću je opasna jer će nas uvući u neke druge postupke.”	Tomislav Kovač, optužen za genocid u Srebrenici	Presuda Jovici Stanišiću i Frenkiju Simatoviću	Poricanje implikacija
7.6.2023.	“Iako mislim da je otvaranje ovih tema u ovom momentu nepotrebno skretanje sa teme, odgovoriću iz poštovanja. U Srebrenici se desio zločin ali nije bilo genocida. KiM je deo Srbije, što je i Ustavom definisano. Protiv članstva u NATO. Srbija treba da nastavi put EU integracija.”	Miroslav Aleksić, narodni poslanik Narodne stranke	Genocid u Srebrenici	Poricanje tumačenja

2.12.2023.	“Upozoravali smo da je tzv. Sud za OVK još jedna farsa u režiji Zapada. To je juče potvrdila i njegova predsednica, koja je tokom boravka u Prištini rekla da ovaj sud nema nameru da sudi ideji OVK niti da naštetiti temeljima kosovske države. Šta smo drugo mogli očekivati od institucije koja je formirana odlukom tzv. Skupštine Kosova i u kojoj sede sudije i tužioci bivšeg Haškog tribunala? Oni izvesno srpskim žrtvama neće doneti pravdu.”	Milica Đurđević Stamenkovski, narodna poslanica Srpske stranke Zavetnici	Sudski utvrđene činjenice pred MKSJ i Specijalizovanim većima Kosova	Poricanje implikacija, dezinformisanje
------------	--	--	--	--

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.7-053.6:061.2"2003/2024"

ЂУРОВИЋ, Бранимир, 1999-

Стање порицања -Србија 2023 : часови патриотизма ратних злочинаца / [Branimir Đurović, Marko Milosavljević]. - Beograd : Inicijativa mladih za ljudska prava, 2025 (Beograd : Draslar plit). - 30 str. : tabele ; 21 cm

Tiraž 100.

ISBN 978-86-85381-51-5

1. Милосављевић, Марко, 1991- [аутор]

а) Иницијатива младих за људска права -- 2023

COBISS.SR-ID 164205065

